

Kierkegaard och Finland

av K. SORAINEN

Bland de nordiska länderna är det tillsvdare endast Island och Finland, som saknar en utförlig översikt över Kierkegaards betydelse i respektive länders litteraturer, beroende givetvis av ländernas periferiska ställning i den nordiska kulturkretsen. Vad Finland vidkommer så har vi visserligen mycket att tacka Danmark för. Holberg, Grundtvig och Andes, t. o. m. Martensen har lämnat tydliga spår i vår litteratur. Kierkegaards inflytande håller sig mycket mera i skymundan. Vi har ingen Ibsen eller Strindberg, som kunde framhållas som centralgestalter, när det gäller att klarlägga inflytandet från Kierkegaard. Å andra sidan kan man icke heller hos Kierkegaard själv upptäcka något intryck av finska förhållanden, försåvitt man härtill icke räknar, att han under sina promenader i Köpenhamn råkade passera finnskutor och lyssna till skeppspojkarnas melankoliska musik. (Pap. III, s. 68).

Då vi i det följande inskränker oss till några antydningar belysande sagda förhållande, framhåller vi först vissa gemensamma förutsättningar, som kunde göra Kierkegaards inflytande sannolikt. I början av förra århundradet hade en folklig pietism under bonden Paavo Ruotsalainens ledning med ovanlig styrka gripit en stor del av befolkningen i norra Finland och i Savolaks. Den svenskspråkiga intelligensen fäste sig till att börja med icke stort därvid. Men småningom betogs även några präster och studenter av rörelsen, myndigheterna ingrepo med hotande processer, fanatiska uppträden, som skakade samhälls- och familjelivet förekom esomoftast. Å andra sidan hade den estetiska kulturen med Runeberg i spetsen vunnit betydliga framgångar. Men just inom denna krets hade en av de mest lovande skalderna, Lars Stenbäck övergatt till pietismen. Först

försökte han använda poesien till att uttrycka sin omvändelse, sin ånger bland sitt »fallna hjärtas rykande ruiner«. Slutligen drog han konsekvensen, att poesien icke alls harmonierar med troslivet, och fördömde fullständigt de estetiska livsyttringarna.

Nu fann Runeberg anledning att ingripa och med »Den gamle trädgårds-mästarens brev« (1837) försökte han försvara poesien och det estetiska livets rätt vid sidan av troslivet. Runebergs försvar gällde samtidigt hela det humana livets försvar mot ytterlighetsriktningar, och såtillvida har hans ståndpunkt en viss likhet med assessor Vilhelms strävan att uppnå »Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbejdelse«.

Lars Stenbäck inledde nu en polemik som senare betecknats som »en av de betydelsefullaste företeelser, bildningens historia hos oss har att uppvisa« (C. C. Estlander). Han försvarade en ståndpunkt, som i mycket påminner om »religiositeten B« på Kierkegaards »religiösa stadium«. Han framhåller, att Runeberg »icke det minsta« förstår »vad det enda nödvändiga, vad Christendom är«. Emot den sanna kristendomen ställer han liksom Kierkegaard en »Christenhet«, där ingen »anser sig för ochristen och utan religion«. Liksom denne anser Stenbäck, att »Hat, bitterhet och försmädelse måste ju alltid vara den sanna Christendomens lott«. Liksom Kierkegaard upptäcker ångesten bakom nöjeslivet, så frågar Stenbäck: »Nå väl, har de då så roligt? Ack nej, ofrid och oro har de till det mesta, och det är ganska sällan som ett flyktigt nöje, likt en lockmat, kastas åt dem, varefter samma fikande och oro ånyo begynnes«. Johannes förföraren betecknar ju likaledes kvinnan som »Lokkemad«. – Runeberg avslutade polemiken med ett långt svar (1838), där han gentemot pietismen fordran av en definitiv och häftig omvändelse framhåller, »att människans fortgång till frihet eller till sitt högre liv sker i likhet med växtligheten långsamt och utan språng«. Runeberg erkänner alltså lägre och högre livsstadier, men han förkastar uttryckligen »språnget« (»Springet«) som övergång mellan dem.

Kierkegaards författarskap, som vidtog först ett halvt årtionde efter denna polemik, hade som sagt icke något samband därmed, ehuru detta författarskap i många avseenden kunde uppfattas som inlägg i samma

polemik. En finsk estetiker K. S. Laurila, som i en undersökning, »Ett skede i en evig kamp« (1937) går ut från sagda polemik, vars problem han betecknar som »spänningsförhållandet mellan den etisk-religiösa och den estetiska människan«, tillerkänner även Kierkegaard en viktig ställning i problemets historia, ehuru han icke kan godkänna dennes definition på »den estetiska människan« (aa. ss. 230–236). – Laurila har även på annat håll behandlat Kierkegaard, näml. i en översikt av den estetiska forskningen i Norden, där han framhåller, att Kierkegaard som estetiker är alltför beroende av Hegel, ehuru han annars som tänkare hör till de allra självständigaste (Z. für allg. Kunstwissensch. 1936 s. 101).

I varje fall har vi i Finland haft vissa förutsättningar att förstå Kierkegaards betydelse, bättre förutsättningar kanske än t. ex. vår stora granne Ryssland, där Kierkegaard i den nyaste »Stora rysska encyklopedien« expedieras med nio rader som en av de mest reaktionära filosoferna och som en fanatisk försvarare av prästväsendet (!).

Om vi så går över att se efter på vilket sätt Kierkegaard förekommer i Finlands litteratur, så måste vi strax medge att resultatet, trots förutsättningarna är ganska magert. Under hela 1800-talet upptäcker vi endast några få och sporadiska omtalanden; icke ens Runeberg och Stenbäck själva synes någonsin ha lagt märke till den danske enslingen. Men under Kierkegaards livstid har han i varje fall ett par gånger omtalats i finländska tidskrifter.

Första gången som detta sker är det i samband med en litteraturöversikt som den hegelianske filosofen J. V. Snellman anställer i sin tidskrift »Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning« (1849). Han omtalar här Frederika Bremers just utkomna bok »Lif i Norden«, och särskilt har avsnittet angående författarinnans vistelse i Köpenhamn slagit an på honom så att han citerar detsamma in extenso. Frederika Bremer var född på Tuorla gård i närheten av Åbo och hon kallades i Finland i allmänhet för »vår landsmaninna« (t. ex. av Fredrika Runeberg), fast hon levde och skrev i Sverige. Fröken Bremer gjorde, som känt ett direkt försök att komma i förbindelse med Kierkegaard. Kierkegaard har knappast svarat på hennes invitation*); han nöjde sig med att nedskriva några hånfulla ord i sin dagbok: » – hun (fr. Bremer) vilde ogsaa havt legemlig Omgang med

mig, men jeg var dydig«. Vidare kallar han henne »Dydzirede Jomfru, pjankende Omstreiferske« och ångrar, att han ikke svarade: »Nei Tak, jeg dandser ikke«. I varje fall såg hon Kierkegaard kanske på gatan och samlade angående honom en del uppgifter, som hon sedan meddelar i följande form: »Över filosofen (Kierkegaard) säger man ont och gott och – underligt. Ensam lever han, som skriver för »Hiin Enkelte« (den enkla tillägnan, som S. K. skrivit framför sina »Opbyggelige Taler«), otillgänglig, och i grunden känd av ingen. Om dagen ser man honom på vissa timmar gå upp och ned på de folkrikaste gatorna i Köpenhamn, mitt i folkvimlet: om natten säges hans ensliga våning stråla av ljus. Rik oberoende av förnögenhet, synes han vara det (enslig?) mindre av ett sjukligt och retligt lynne, som finner anledning till missnöje med själva solen, då dess strålar falla i en annan riktning än han vill det. För övrigt synes något av den metamorfos som han gerna skriver om, även ha föregått hos honom själv, och ha fört honom från ett tvivelsjukt »Enten–Eller«, genom »Angst og Bæven« till den ljusa höjd, varifrån han nu, med outtömlig svada talar om »Lidelsernas Evangelium«, og »Kjærlighedens gerninger«, om »det inre livets mysterier«. Kierkegaard hör till dessa få, djupt inåtvända naturer, som av urminnestid funnits i Norden, och det är till beslägtade som han talar om sfinxen i människans bröst; det tysta gåtfulla, överallt mäktiga hjärtat« (Litteraturblad 1849, s. 292).

Det är ju en del bokrubriker som Frederika Bremer har lagt märke till, ehuru hon blandar »Begrebet Angst« med »Frygt og Bæven«. Hon använder »metamorfos« i stället för »Spring«, men Kierkegaard använder också ibland själv »Metamorphose« i denna betydelse, t. ex. om övergången från det estetiska till det etiska, där »Alt kommer igjen, men forklaret« (II, 243). S. K. talar icke heller precis om »det inre livets mysterier«, men väl t. ex. om skuld känslan som ett av »Tilværelsens dybeste Mysterier« (IV, 371). – S. K. hade naturligtvis, om han gått in på att intervjuas, kunnat förebygga missuppfattningar. Därför är hans missnöje föga motiverat: »Saa faaer man at høre det paa Prent, at man er utilgængelig« (Pap. XI s. 13).

Ett par år senare återkommer samma tidskrift till Kierkegaard, och nu är det dåvarande utgivaren S. G. Elmgren som för pennan. I samband med

en kritik av H. L. Martensens Dogmatik och Dogmatiske Oplysninger ger författaren också en karakteristik av S. K.: »Ibland Martensens afgjorda motståndare finnes en viss författare *Sören Kierkegaard*, som annorstädes är fullkomligt obekant, men i Danmark lyckats tillvinna sig en viss ryktbarhet genom vidlyftiga, ehuru som det synes tämligen haltlösa skrifter. Så mycket vi av andras relationer kunnat finna, uppträder K. som ett slags själviskhetens profet, med oklara tankar, en matt ironi och en mängd plattheter, som hans beundrare upphöjt till rang och värdighet av humoristiska infall. Han lär: att människorna borde bli sig själva, tänka på sin personliga tillvaro, och kasta det myckna vetandet, de stora, allmänna tankarna överbord, emedan dessa skola 'föra bort ifrån den personliga tillvaron'. Han är därför en oförsonlig fiende till den tyska filosofin och förmodligen till all filosofi, samt behagar sig som ett slags Sokrates, vilken med ironins vapen bekämpar sofisterna. I allt detta tyckes han dock vara mindre lycklig, till följe av sin oklara tankegång, sitt koketterande med paradoxer och non sens, som skola vara sublima, sina liknelser och talesätt om lyckliga och olyckliga älskare, om den äktenskapliga kärleken, om trons lidelse« osv. (Litteraturblad 1851, s. 200 f).

Som vi ser får vi mycket mera ingående upplysningar till livs än hos Fredrika Bremer, men föga mer sympatiskt stämde. Förf. erkänner själv, att han endast använder »andras relationer«, och det är inte svårt att upptäcka varifrån de härstammar. Martensen använder just liknande uttryck visavi Kierkegaard: » – bekjendte Lignelser og Talemaader om lykkelige og Ulykkelige Elskere, om den ægteskabelige Kjærlighed, om Troens Risico« osv. (Dogm. Opl. s. 10 f).

Från Kierkegaards livstid har jag tillsvidare kommit över endast dessa tvenne offentliga uttalanden angående honom. Därимot synes studentpolitikerna vid sina nationsmöten ha diskuterat den polemiska sidan i Kierkegaards uppträdande. I Västfinska studentavdelningens protokoll kan man finna att Walfrid Alfthan åtminstone redan 1852 och senare tagit Kierkegaard till intäkt för sina kyrkopolitiska funderingar enligt vilka kyrkan och prästerskapet vore onödvändiga inrättningar (jfr. Mikko Juva: Suomalainen sivistyneistö... (Den finska intelligensen under den religiösa liberalismens kris) 1950, ss. 85, 207).

Vad Kierkegaards betydelse i Finland senare beträffar har jag fördelen att hänvisa intresserade till mag. Lars Hambergs orienterande artikel i S. K. Selskabets Meddelelser 1952, nr. 4. Jag kan här nöja mig med några kompletterande notiser.

Utom Brandes' Kierkegaard-bok, som 1878 introducerades av M. Wegelius var det också W. Rudins motsvarande arbete som ett år senare väckte uppmärksamhet hos oss. Biskop H. Råbergh delade fullständigt Rudins syn på saken och detta gentemot Brandes: »Det är självfallet att envar, som gjort även den ytligaste bekantskap med Kierkegaards skrifter, icke annorlunda än med förtrytelse kan läsa Brandes' bok«. Råbergh ville särskilt hänvisa på andra sidor hos Kierkegaard än den polemiska: »Hos oss är S. K. icke känd som han förtjänar det. Flere torde väl ha gjort bekantskap med hans polemiska skrifter och därför anse honom som en hänsynlös representant för den religiösa och kyrkliga revolutionen«, medan det viktiga hos honom är »betydelsen och nödvändigheten av den enskilda människans personliga utveckling i sanningen« (Tidsk. för Teologi och Kyrka 1880, s. 232 f).

Kanske samtidigt med Råbergh blev också Gustaf Johansson, sedermera ärkebiskop, uppmärksam på Kierkegaard, likaledes genom Rudin. Tidigare hade han varit påverkad av laestadianismen, men nu insåg han det berättigade i Kierkegaards ovillkorliga framhävande av det individuella ansvaret och gudsförhållandet (jfr. Y. Alanen: G. Johansson, 1947, s. 190).

Vid sidan av dessa allmänna, delvis andrahands inflytelser berördes redan under 80-talet även speciellare frågor. Filosofen och estetikern Wilh. Bolin ger en historik av »Don Juan på tiljan« och framhåller där bl. a. det överdrivna i Kierkegaards Don Juan (»Enten–Eller« I), enligt vilken endast musiken vore det fullt adekvata mediet beträffande ifrågasvarande motiv (Bolin: Studier och föredrag 1889, s. 276).

Men redan under föregående årtionde hade professorn i estetik C. G. Estlander visat sig äga djupa insikter i dansk litteratur, speciellt i den kierkegaardska tidens, då han i en artikel över Fr. Paludan-Müller försökte utreda orsakerna till »Missmodet i den danska vitterheten« (Finsk Tidskrift 1878, II s. 83 ff). Närmast framhåller han tvenne av dessa orsaker, 1) övergången från romantiken till positivismen och 2) intellektualismen:

»Om vid denna övergång till positivismen förhållandena i Danmark före 1848 på något särskilt sätt befrämjade missmodet, vilja vi icke avgöra, men anmärkningsvärt förekommer det i varje fall att samtidigt hos tvenne så högtbegåvade andar som Paludan-Müller och Kierkegaard världsbilden gestaltades till den grad mörk eller oklar . . . Antagligt synes oss att den rent intellektuella verksamheten, som hos den fåtaliga nationen hade uppnått en ovanlig höjd, icke stod i en rätt proportion till den politiska, och att detta missförhållande kunde göra övergången svårare. . . Ehuru på olika sätt framstå den danske skalden och den danske tänkaren vid denna sammansöt mellan två världsåskådningar såsom i hög grad intressanta och lärrika företeelser avspeglade dem i sina verk. . . Skalden drar väl det kortare strået, han är den som finner sig minst tillrätta i det nya, men hans utveckling röjer den ifrågavarande övergången med ovanlig klarhet; Paludan Müller är verkligen exemplarisk i sin pessimism, medan Kierkegaard däremot drar ut av romantikens skimrande bubblor det bittra såpvattnet och kastar det sin tid i ögonen, men på samma gång söker framställa den nya tidens ideal, dock utan att mycket tro på deras realiserande. Ty även för Kierkegaard är tiden usel; huru eldigt och oförskräckt han än står upp för alla omedelbara höga och ädla rörelser, är dock summan av hans livserfarenhet, att man måste vämjäs vid att vara människa«.

För detta Estlanders omdöme kunde man nog finna stöd hos Kierkegaard, t. ex. med hänsyn till det överdimensionerade av det intellektuella i »proportion« till andra livsytringar. Kierkegaard omtalar t. ex. i samband med »den store Jordrystelse«: Da anede jeg . . . at vor Families udmærkede Aandsevner kun vare til for gjensidig at oprive hinanden«.

Om vi så förflyttar oss över till vårt århundrade, så träffar vi redan vid gränsen en brinnande skaldenatur, som förgäves söker tröst hos samtidens fackfilosofer. I en samling betraktelser »Ihmisestä ja elämästä« (Om människan och livet, 1902) måste Volter Kilpi erkänna och bekänna: »Icke har vi t. ex. här i nordens någon enda, som hade haft makten att bryta fram med sanna ursprungliga ord, utom dansken Sören Kierkegaard« (s. 119).

Även hos andra diktare i början av århundradet kan vi märka tydliga spår efter Kierkegaard. V. A. Koskenniemi är särskilt påverkad av den estetiske Kierkegaard, både som översättare och aforismförfattare. Som

kritiker har han också anmält nyare S. K.-litteratur. Juhani Siljo har mera av det etiska, ensamhetens och enskildhetens patos, avslöjandet av förtvivlan bakom njutningslivet. Bland hans anteckningar har funnits citat av Kierkegaard, t. ex. »Livet er en Maskerade . . . der kommer en Midnats-time, hvor Enhver skal demaskere sig« (II, 145). Siljo har i sin första diktsamling (1910) en dikt med detta motiv (Viel' kerran), där demaskeringen avslöjar ångest och tomhet i hjärtat. Den store lyrikern och översättaren Otto Manninen har särskilt tagit vara på valmotivet. I den härliga balladen »Kiusaukset« (Frestelserna. Säkeitä II) råkar han ut för tvenne frestare, den mörke med makten och rikedom, den ljuse med det idylliska livet, men han väljer sökandet, kampen och lidandet, »det röda havets, det röda blodets väg«.

Om Martensen, Brandes och Rudin under förra århundradet, varit bestämmande för Kierkegaard-uppfattningen i Finland, så synes Ibsen och Strinberg i början av vårt århundrade ha fått en viss betydelse i detta hänseende.

Efter den allmänna Kierkegaard-renässansen på 1920-talet har Finland i viss mån försökt följa med tiden, och en del mer eller mindre ingående undersökningar har även här sett dagen. Särskilt efter att Valter Lindström från Sverige flyttade över till Finland har vi fått en första rangens forskare, som både genom föreläsningar och uppsatser verkat väckande på intresset. Liksom Fredrika Bremer i tiden, tillhör han nu bägge länderna. Av äldre forskare har K. Sorainen fortsatt med några uppsatser, bl. a. »Thomas Mann och Kierkegaard« (Finsk Tidskr. 1951, II, 39–44), »S. K. som litteraturforskare« (Sydänpäiva 1952, 225–38), »Kierkegaard und Leibniz« (Ajatus 1952, 177–187), »Höfdding und Kierkegaard« (Orbis Litterarum 1955) samt med ett duplicerat »Navneregister til S. K.:s Papirer«. Senast har Sorainen skrivit om S. K. som naturskildrare (Kierkegaard Monnonkuvaajana) (Valvoja 1956, 173–177). Prof. U. Harva har ställt S. K. bland stora tänkare (Suuria ajatteli-joita 1955, 66–71). Prof. L. Pinoa har pekat på »S. K.:n kasvava ajankohtaisuus« (S. K.:s växande aktualitet) (Uusi Suomi 1950), medan prof. Tiililä anser, att S. K.:s individualism skadat kyrkolivet (System. teologia II, s. 108). Biskop Eino Sormunen har en kort utläggning av stadiernas teori (Lännen syksy. 1951, 147–51)

(Västerlandets höst). Bland yngre forskare är theol. lic. Helge Ukkola flitigast. Han har skrivit både om S. K. i förhållande till katolicismen (om H. Roos' bok; *Teol. aikakauskirja* 1953, 224–37) och till pietismen »Ristinkukkia« (*Korsblomster* 1955, 16f). Hundraårsdagen efter S. K:s död högtidlighölls både av Lindström (*Hufvudstadsbladet*), Sorainen (*Kotimaa*) och Ukkola (*Uusi Suomi*), som dessutom skrev om »Kuolematon S. K.« (*Den odödlige S. K. Valvoja* 1954, 107–112) och höll ett radioföredrag. Vi har anledning att hoppas, att framtiden ger ytterligare anledning till kompletterande upplysningar i ämnet.

---

* Konzepten til S. K.s Svar paa F. B.s Henvendelse er trykt i »Breve og Aktstykker vedrørende Søren Kierkegaard«, 1953, I, Nr. 204, med Kommentar Bd. II, 94–95, hvortil henvises. (Udg. Anm.)